

ДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ РІВНІВ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЕКОНОМІЧНИХ КОЛЕДЖІВ

DIAGNOSTIC TOOLS FOR DEFINING THE LEVEL OF DEVELOPING LEGAL COMPETENCE OF ECONOMIC COLLEGES' TEACHING STAFF

Стаття присвячена актуальній проблемі визначення діагностичного інструментарію рівнів розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів. У результаті наукового пошуку виокремлено такі критерії: 1) мотиваційно-ціннісний (показники: усвідомлення значущості правових знань для вирішення завдань професійної та повсякденної діяльності; сформованість потреби в оволодінні новими правовими знаннями, моніторингу змін положень чинних законодавчих та відомчих нормативно-правових актів; переконаність у доцільності дотримання норм правової поведінки під час здійснення професійної діяльності); 2) інноваційно-когнітивний (показники: наявність глибоких правових знань з освітнього, конституційного, трудового, цивільного права та права інтелектуальної власності; сформовані знання про інноваційні технології навчання, сучасні засоби, форми і методи організації освітнього процесу; знання прав та обов'язків учасників освітнього процесу); 3) діяльнісний (показники: здатність застосовувати правові знання в конкретних ситуаціях, що виникають у професійній та повсякденній діяльності; вміння ефективно застосовувати сучасні інноваційні технології навчання для забезпечення правової освіченості студентської молоді; дотримання норм правової поведінки у повсякденному житті та під час здійснення професійної діяльності); 4) емоційно-вольовий (показники: здатність виявляти вольові зусилля, наполегливість під час вирішення проблемних питань організації освітнього процесу; спроможність здійснювати професійну діяльність під впливом різноманітних факторів; вміння визначати пріоритетність завдань професійної діяльності відповідно до керівних документів суб'єктів управління освітнім процесом); 5) особистісно-рефлексивний (показники: спроможність оцінювати власну діяльність та діяльність всіх учасників освітнього процесу в контексті її відповідності положенням законодавства; здатність виявляти недоліки, аналізувати їх причини та вносити корективи в процес розвитку правової компетентності; здатність до самоосвітньої,

продуктивної діяльності в процесі розвитку правової компетентності).

Ключові слова: правова компетентність, розвиток, педагогічні працівники економічних коледжів, критерії, показники.

The article is devoted to the actual problem of determining the diagnostic tools for defining the level of developing legal competence of economic colleges' teaching staff. As a result of the scientific research the following criteria were identified: 1) motivational-value (indicators: the awareness of the importance of legal knowledge to solve problems of professional and daily activities; the need to acquire new legal knowledge and to monitor changes in current legislation and regulations; belief in expediency to follow the norms of legal behavior in the course of professional activity); 2) innovation-cognitive (indicators: acquiring deep legal knowledge of educational, constitutional, labour, civil and intellectual property law; knowledge of innovative teaching technologies, modern tools, forms and methods of organizing educational process; knowledge of the rights and responsibilities of educational process participants); 3) activity (indicators: the ability to apply legal knowledge in specific situations in professional and everyday activities; the ability to effectively apply modern innovative teaching technologies to ensure legal education of students; following the norms of legal behavior in everyday life and in professional activities); 4) emotional and volitional (indicators: the ability to show will, perseverance in solving problems connected with educational process; the ability to carry out professional activities under the influence of various factors; the ability to prioritize professional activities in accordance with the governing documents of educational management); 5) personal-reflexive (indicators: the ability to assess one's own and all the participants' of the educational process activities in the context of its compliance with the law; the ability to identify drawbacks, analyze their causes and correct the process of developing legal competence; ability to self-educational, productive activities in the process of legal competence development).

Key words: legal competence, development, economic colleges' teaching staff, criteria, indicators.

УДК 37.091.12

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/43/2.13>

Курок Р.О.,

канд. юрид. наук,
доцент,
молодший науковий співробітник
лабораторії науково-методичного
супроводу підготовки фахівців
у коледжах і технікумах
Інституту професійно-технічної освіти
Національної академії педагогічних
наук України

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Системне реформування сфери освіти покликане забезпечити високу якість надання освітніх послуг в Україні та інтегрування вітчизняного освітнього простору в міжнародне співтовариство. Зазначене зумовлює необхідність не тільки впровадження новітніх підходів до організації і здійснення освітнього процесу, а й діагностику ефективності застосування нововведень у практичній площині. Ефективність

функціонування певної системи у педагогічній науці вимірюється науково обґрунтованими критеріями та показниками, які дають змогу визначити відповідні рівні розвитку педагогічного явища. Це своєю чергою дозволяє виявити розбіжності між фактичними та очікуваними результатами освітньої діяльності і вжити заходи з оптимізації освітнього процесу.

Враховуючи вищевикладене, з метою забезпечення дієвого функціонування системи цілеспрямованого розвитку правової компетентності

педагогічних працівників економічних коледжів необхідно розробити відповідний діагностичний апарат, зокрема виокремити критерії та показники, що дадуть змогу визначити рівень розвитку досліджуваного феномену.

Процес діагностування результатів освітньої діяльності включає контроль, перевірку, оцінювання, накопичення, облік та аналіз даних, порівняння з очікуваними результатами, визначення динаміки професійних та особистісних перетворень, рефлексію і подальше коригування цілей, змісту освітньо-професійних програм, методик тощо [1, с. 250].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемні питання педагогічної діагностики є вкрай важливими та актуальними в сучасних умовах реформування сфери освіти. Вони знайшли відображення в наукових роботах багатьох вітчизняних учених. Зокрема, питання розробки критеріїв, показників і рівнів сформованості компетентностей (зокрема, правової) фахівців різних галузей досліджували Г. Бельська, Л. Загородня, С. Іванова, Д. Коваленко, Т. Кондратенко, Н. Литвинова, В. Пугач, С. Пугач, О. Тітова та інші.

Критерії є еталоном для порівняння педагогічних явищ, дозволяють визначити ступінь відповідності системи підготовки фахівців на різних рівнях освіти соціальним запитам на конкретні професії та дають змогу за необхідності внести відповідні корективи для досягнення бажаного результату.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. З метою вдосконалення системи розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів необхідно розробити критерії, що дадуть змогу об'єктивно встановити рівні розвитку досліджуваного явища. Цей процес є вкрай важливим, оскільки він визначає конкретні параметри та ознаки, що є підґрунтям для аналізу результативності освітньої діяльності, спрямованої на розвиток правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розроблення діагностичного інструментарію рівнів розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів.

Виклад основного матеріалу. У довідковій літературі поняття «критерій» визначається як підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило [2, с. 349]; засіб судження, ознака, на основі якої здійснюється оцінка, визначення або класифікація чого-небудь; мірило оцінки [3, с. 663]; засіб перевірки того або іншого підтвердження гіпотези, теоретичної побудови, визначення або класифікації чого-небудь [4, с. 568].

Ми погоджуємося з думкою О. Тітової, що критерій – це об'єктивна ознака, на основі якої здійснюється оцінювання. При цьому критерій

виступає мірилом, засобом чи умовою, проте не є самою оцінкою. Дрібнішими ознаками (складниками критерію), за якими можна судити про стан, розвиток або про те, як проходить процес, є показники [1, с. 250].

Для того щоб критерії були адекватними та відображали об'єктивну інформацію про досліджуване явище, до них висувають відповідні вимоги. На нашу думку, найбільш точний перелік таких вимог у своєму дисертаційному дослідженні наводить Л. Загородня (за О. Жихорською [5]):

- критерії повинні відображати основні закономірності функціонування об'єкта;

- критерії мусять мати суттєві ознаки предмета, тобто відображати необхідні ознаки та якості через свою сутність, ці якості й ознаки повинні бути стійкими та постійними;

- за допомогою критеріїв повинні встановлюватися зв'язки між усіма компонентами явища, що аналізується;

- критерії повинні розкриватися через низку показників, за проявом яких можна робити висновки про більший чи менший ступінь вираження цього критерію;

- критерії мають відображати динаміку вимірюваної якості в часі та просторі;

- якісні показники повинні виступати в єдності з кількісними показниками та доповнювати один одного [6, с. 312–313].

В. Пугач виокремлює вимоги до критеріїв, які органічно доповнюють наведений перелік. Так, вона зазначає, що критерії повинні бути надійними (досягнення надійного результату в різноманітних умовах); об'єктивними (одержані результати мають відповідати педагогічному явищу); зрозумілими (забезпечення однакового інтерпретування критеріїв, зокрема їх показників); унікальними (не мати однакових за змістом критеріїв та їх показників) [7, с. 95].

Крім того, науковці [8, с. 67; 9] класифікують критерії за генезисом формування вихідних якостей:

- гносеологічні (світоглядна позиція; інтелектуальна насиченість професійного знання; рівень підготовленості до професійної діяльності);

- психологічні (зміст і рівень мотивації; рівень розвитку творчого професійного мислення, уяви та здібностей; рівень умінь використовувати методи мислення в процесі професійної діяльності; особливості самооцінки);

- аксіологічні (система ціннісного ставлення особистості до різних напрямів діяльності; соціальна спрямованість особистості, прагнення до творчого професіоналізму, саморозвитку та самовдосконалення; професійно-моральна активність).

У нашому дослідженні «критеріями розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів» ми вважаємо ознаки, що дають змогу діагностувати стан і тенденції розвитку досліджуваного педагогічного явища.

Як ми вже зазначали, кожен критерій повинен виражатися через систему показників, що його характеризують. Академічний тлумачний словник визначає поняття «показник» як свідчення, доказ, ознаку чого-небудь; наочні дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу; дані про досягнення в чому-небудь [10, с. 10]. Виходячи з цього визначення, під показниками розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів ми розуміємо деталізовані ознаки визначених критеріїв, що характеризують стан розвитку структурних компонентів правової компетентності. Вони передбачають можливість для спостереження, фіксації, аналізу кількісних та якісних характеристик процесу цілеспрямованого розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів. Водночас кількість показників повинна бути оптимальною в контексті об'єктивного та всебічного відображення результатів дослідження.

Цікавими для розробки критеріїв і показників розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів є наукові результати вітчизняних учених, які досліджували педагогічні явища, наближені до предмета дисертаційної роботи.

С. Пугач під час розробки теоретичних та методичних засад формування правової компетентності майбутніх фахівців з обліку й оподаткування в системі неперервної освіти виокремив такі критерії досліджуваного явища:

1. Пізнавальний – наявність загальних знань з теорії держави та права; наявність та повнота галузевих правових знань щодо регулювання економічної діяльності на різних рівнях тощо.

2. Цільовий – усвідомлення значущості правових знань для майбутнього професійного самовдосконалення; наявність прагнення до збагачення правових знань і практичних навичок у сфері правового регулювання господарської діяльності.

3. Практичний – уміння орієнтуватися в юридичному полі в процесі виконання фахових завдань; вміння здійснювати господарську діяльність, обираючи оптимальний правовий варіант із декількох можливих; уміння аргументувати прийняті рішення, спираючись на наявну правову інформацію та інші показники.

4. Особистісний – знання основ самовиховання, самоконтролю; наявність знань про методи та способи самоаналізу тощо.

5. Результативний – уміння аналізувати юридичні документи, які необхідні в процесі виконання фахових завдань; наявність інтегрованої сукупності вмінь для ефективної роботи з правовою інформацією, що дозволяє ефективно її використовувати для вирішення професійних завдань [11, с. 162].

Водночас Д. Коваленко у контексті дослідження системи неперервної професійно-правової підготовки інженера-педагога виокремлює такі критерії

сформованості відповідної компетентності: когнітивний (правова освіченість, поінформованість); особистісно-ціннісний (сформована правова позиція як потреба або усвідомлена необхідність дотримуватися правових норм і використовувати їх у професійній діяльності; професійно-правові орієнтації, мотиви професійно-правової діяльності у професійній галузі; особистісні характеристики); діяльнісний (уміння і навички керуватися правовими знаннями в суспільному та професійному житті, активно використовувати їх під час виконання професійних функцій) [12, с. 263].

Враховуючи результати нашого наукового дослідження та напрацювання науковців, визначимо критерії для діагностування розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів, які відображають її компоненти згідно з визначеною раніше структурою правової компетентності: мотиваційно-ціннісний, інноваційно-когнітивний, діяльнісний, емоційно-вольовий та особистісно-рефлексивний.

Мотиваційно-ціннісний критерій розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів відображає наявність у них стійкої мотивації та ціннісних установок до здійснення професійної діяльності відповідно до законодавчих вимог, а також розуміння необхідності дотримання норм правової поведінки у повсякденному житті. Наявність зазначених характеристик особистості сприяє успішній освітній діяльності, спрямованій на забезпечення правової освіченості студентської молоді в економічній та інших сферах.

Інноваційно-когнітивний критерій визначає наявність актуальних правових знань, необхідних для педагогічної та повсякденної діяльності. Вони включають в себе положення законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів в освітній сфері, у сферах конституційного, трудового, цивільного права та права інтелектуальної власності, а також правові аспекти регулювання правовідносин у різних сферах економічної діяльності відповідно до специфіки навчальних дисциплін, що викладаються педагогічними працівниками. Глибинні правові знання у поєднанні з оволодінням педагогічними працівниками сучасними інноваційними технологіями навчання, формами і методами організації освітнього процесу визначають успішність формування високого рівня правової освіченості здобувачів фахової передвищої освіти, що в подальшому сприятиме розвитку правового суспільства в нашій державі.

Діяльнісний критерій характеризує сформованість практичних умінь та навичок педагогічних працівників економічних коледжів ефективно застосовувати наявні правові знання в конкретних ситуаціях, що виникають в їхній професійній та повсякденній діяльності.

Емоційно-вольовий критерій визначає спроможність здійснювати педагогічну діяльність за

Критерії та показники розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів

№ з/п	Критерії	Показники
1.	Мотиваційно-ціннісний	Усвідомлення значущості правових знань для вирішення завдань професійної та повсякденної діяльності. Сформованість потреби в оволодінні новими правовими знаннями, моніторингу змін положень чинних законодавчих та відомчих нормативно-правових актів в економічній, освітній та інших сферах. Переконаність у доцільності дотримання норм правової поведінки під час здійснення професійної діяльності, нетерпимість до порушення приписів законодавчих і відомчих нормативно-правових актів.
2.	Інноваційно-когнітивний	Наявність глибоких правових знань освітнього, конституційного, трудового, цивільного права та права інтелектуальної власності, а також правових аспектів регулювання правовідносин у різних сферах економічної діяльності. Сформовані знання про інноваційні технології навчання, сучасні засоби, форми і методи організації освітнього процесу. Знання прав та обов'язків учасників освітнього процесу, розуміння важливості їх дотримання під час здійснення педагогічної діяльності.
3.	Діяльнісний	Здатність застосовувати правові знання в конкретних ситуаціях, що виникають в професійній та повсякденній діяльності. Уміння ефективно застосовувати сучасні інноваційні технології навчання для забезпечення правової освіченості студентської молоді. Дотримання норм правової поведінки в повсякденному житті та під час здійснення професійної діяльності.
4.	Емоційно-вольовий	Здатність виявляти вольові зусилля, наполегливість під час вирішення проблемних питань організації освітнього процесу. Спроможність здійснювати професійну діяльність під впливом різноманітних факторів. Уміння визначати пріоритетність завдань професійної діяльності відповідно до керівних документів суб'єктів управління освітнім процесом, концентрувати зусилля на їх виконанні.
5.	Особистісно-рефлексивний	Спроможність оцінювати власну діяльність та діяльність всіх учасників освітнього процесу в контексті її відповідності положенням законодавства. Здатність виявляти недоліки, аналізувати їх причини та вносити корективи у процес розвитку правової компетентності. Здатність до самоосвітньої продуктивної діяльності в процесі розвитку правової компетентності.

різноманітних умов, зокрема під впливом негативних факторів. Він відображає вміння педагогічних працівників діагностувати власний психоемоційний стан, здійснювати ефективний вплив на нього; почуватися впевнено та природньо під час здійснення педагогічної діяльності, а також у ситуаціях, які вимагають застосування набутих правових знань та навичок; докладати необхідних зусиль для досягнення кінцевих результатів, чітко розуміти мету власної діяльності та шляхи її досягнення тощо.

Особистісно-рефлексивний критерій характеризує готовність педагогічних працівників до самоаналізу та самовдосконалення. Він оцінює здатність педагога критично аналізувати ефективність власної професійної діяльності та результати навчання здобувачів освіти, виявляти недоліки в організації освітнього процесу та визначати шляхи їх усунення, зокрема з використанням правових механізмів.

Нами була визначена сукупність показників розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів відповідно до структурних компонентів і складників досліджуваного явища, а також критеріїв його розвитку.

Усі виокремлені нами показники підлягали експертному оцінюванню з метою виокремлення трьох, найвагоміших для кожного з зазначених критеріїв. Адже вчені (А. Ашерів, В. Логвиненко, І. Федоров, О. Заболотній, І. Мося та інші) стверджують, що елементи змісту компонентів деякої якості, що досліджуються (у нашому випадку – правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів), за діагностичною здатністю й значущістю різняться, а тому серед визначених нами показників є домінантні, є менш значущі, а є дуже мало значущі, якими взагалі можна знехтувати. Це все ми враховуємо під час формування показників і критеріїв оцінювання розвитку компонентів зазначеної компетентності.

До експертної групи було запрошено 12 експертів. Із метою комплектування експертної групи нами було використано рекомендації щодо «ідеального експерта», який повинен відповідати таким вимогам, як: порівняно незалежне адміністративне положення; досвід активної роботи; досвід активної наукової роботи; здоров'я (відсутність роздратованості, песимізму, нещирості); інтелектуальна

продуктивність; працездатність; упевненість в судженнях; природна допитливість; урівноваженість реаліста; природна щирість; суворе дотримання моралі; почуття соціальної відповідальності.

Експертам пропонувалося визначити значущість виокремлених показників кожного з зазначених критеріїв (ранжування). Для цього вони повинні на перші місця поставити ті показники, які, на їхню думку, найчіткіше розкривають зміст компонентів правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів. Якщо показники в ранжованому списку є рівнозначними, то їм необхідно присвоювати однакові ранги. Враховуючи думку експертної групи, ми отримали результати, наведені в табл. 1.

Використання зазначених критеріїв і показників зумовлює можливість визначення рівнів розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів, які характеризують якісні зміни стану системи.

Висновки. Отже, визначені нами критерії та показники дають змогу об'єктивно оцінити сформованість правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів. Результати аналізу цієї діяльності стануть підґрунтям для освітньо-педагогічного прогнозування перспектив розвитку досліджуваного феномену.

Подальші наукові розвідки зазначеної проблеми вбачаємо в розробленні та визначенні рівнів розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів у процесі проведення педагогічного експерименту.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Тітова О. Система розвитку творчого потенціалу майбутніх інженерів аграрного профілю : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Мелітополь, 2020. 566 с.

2. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1973. Т. 4. 840 с.

3. Советский энциклопедический словарь. Изд. 4-е / гл. ред. А. Прохоров. Москва : Советская энциклопедия, 1986. 1600 с.

4. Новітній філософський словник / голова наук. ред. А. Грицанов. Вид 3-тє., допов. Київ : Книжний Дім «Інтерпрессервіс», 2009. 1292 с.

5. Жихорська О. Критерії, показники та рівні сформованості професійної компетентності навчально-допоміжного персоналу вищого навчального закладу. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2015. III (34). Issue 69. URL: <https://cutt.ly/NYtGQ5z> (дата звернення: 02.12.2021 р.).

6. Загородня Л. Теоретичні та методичні засади підготовки магістрів до забезпечення якості освітнього процесу в закладі дошкільної освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Глухів, 2020. 593 с.

7. Пугач В. Формування правової компетентності майбутніх менеджерів охорони здоров'я у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2020. 321 с.

8. Литвинова Н. Формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання будівельного профілю в процесі виробничої практики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Глухів, 2018. 317 с.

9. Батышев С. Научная организация педагогического труда. Москва : Наука, 1992. 94 с.

10. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1976. Т. 8. 927 с.

11. Пугач С. Теоретичні та методичні засади формування правової компетентності майбутніх фахівців з обліку й оподаткування у системі неперервної освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2020. 536 с.

12. Коваленко Д. Теоретико-методичні основи системи безперервної професійно-правової підготовки інженерів-педагогів : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Харків, 2015. 514 с.